

ni düalist gruplar içinde ele alarak incelemişlerdir. İbn Deysân'ın çok sayıda olduğu rivayet edilen eserleri günümüze ulaşmamıştır. İslâmî kaynaklarda (mesele bk. İbnü'n-Nedîm, s. 402) ona atfedilen *Kitâbü'n-Nûr ve'z-zulme*, *Kitâbü Rûhâniyyeti'l-hak* ve *Kitâbü'l-Müteharrik ve'l-cemâd* adlı kitaplarından başka diğer bazı eserlerinin de mevcut olduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hayyât, *el-İntişâr*, s. 36, 37, 38, 39; Eş'arî, *Mağâlât* (Ritter), s. 332, 337-338, 349-350; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 163-170; Mes'ûdî, *et-Tenbîh*, s. 130; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 402; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, V, 17, 65, 67-68; Bîrûnî, *Tahkîku mâ li'l-Hind*, Beyrut 1403/1983, s. 42; a.mlf., *el-Aşârü'l-bâkîye* (nşr. C. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 23, 207; Şehristânî, *el-Milel* (Kilânî), I, 250-251; Nâcî et-Tikrîtî, *el-Felsefetü'l-ahlâkıyyetü'l-Eflâhîniyye*, Beyrut 1402/1982, s. 136-141; "Dialog of Destiny or the Bode of the Law of the Nations", *Patrologia Syriaca*, 1/2, Paris 1907, s. 536-611; Cl. Huart, "İbn Deysan", *IA*, V/2, s. 732-733; A. Abel, "Dayşaniyya", *EI*² (İng.), II, 199; G. Q. "Bardessanes", *EBr*, III, 157; A. A. Beyan, "Manichaëism", *ERE*, VIII, 400; P. O. Skjaervo, "Bardessanes", *EIr*, III, 780-785.

MUSTAFA ÖZ

DHÂR

(دهار)

Hindistan'da

Medya Pradeş eyaletinde yer alan Dhâr idarî bölgesinin merkezi.

Vindiya dağlarının Narbada vadisine inen dik yamaçlarında kurulmuş eski bir yerleşim merkezidir. Stratejik önemi, Delhi'den Dekken ve Gucerât'a giden ana yolların buradan geçmesi sebebiyle artmıştır. Dhâr, IX. yüzyıldan XIII. yüzyılın sonuna kadar Mâlvâ'da hüküm süren Paramaralar'ın başşehri oldu. Şehre 596'da (1199) Kutbüddin Aybek, 1234'te İltutmuş ve 1291'de Celâleddin Halacî saldırılarda bulundularsa da Paramara kuvvetleri tarafından geri püskürtüldüler. Ancak Celâleddin Halacî'nin yerine geçen Alâeddin Halacî'nin kumandanlarından Aynülmülk Multânî'nin 1305 yılında başarı kazanıp Paramara Racası Mahlakdeva ile veziri Gogadeva'yı idam etmesi üzerine Paramaralar'ın şehirdeki hâkimiyetleri son buldu ve Aynülmülk Mâlvâ valiliğine tayin edilerek buraya yerleşti. Dhâr 1401 yılına kadar Delhi'den gönderilen Mâlvâ valilerinin oturdukları merkez olmaya devam etti. 731'de (1330-31) burada para bastıran Muhammed b. Tuğluk, 736'daki (1335) kit-

lık sırasında ülkeyi bu şehirden yönetti. Dekken'in "emîrân-ı sadah" denilen üst düzey memurlarından bazısının Muhammed b. Tuğluk idaresine karşı isyan etmeleri üzerine sultan, Dhâr Valisi (şikdâr) Azîz Hammâr'ı sükûneti sağlamakla görevlendirdi; vali de 1345'te isyanı kanlı bir şekilde bastırdı.

Dhâr'ın son valisi Dilâver Han, Timur'un Delhi'ye saldırması üzerine kaçan Sultan Mahmud Tuğluk'u Dhâr'a davet etti; Tuğluk 1399'dan 1401'e kadar burada kaldı. Delhi sultanının eski başşehrine dönmelerinden sonra ise Dilâver Han Dhâr'da bağımsızlığını ilân etti. 1405'te başa geçen oğlu Alp Han, Huşeng Şah unvanını aldı. Bu sırada Gucerât Hükûmdarı Muzaffer Şah, babasının katili olduğu gerekçesiyle Huşeng Şah'a hücum etti ve onu esir alarak Gucerât'a götürdü. Gucerât'a bağlı bir şehir haline getirdiği Dhâr'a da kardeşi Nusret Şah'ı vali tayin etti. Ancak Nusret Şah'ın kanunsuz uygulamaları isyana ve kendisinin şehirden sürülmesine sebep oldu; Huşeng Şah da kaybetmiş olduğu iktidarına tekrar kavuştu (1408).

Huşeng Şah, Mâlvâ'nın idare merkezini Dhâr'dan Mândû'ya nakletti ve o tarihten itibaren şehir eski önemini kaybetmeye başladı. Daha sonra hüküm süren sultanlardan Gıyâseddin'in oğulları arasında meydana gelen taht kavgaları sırasında (1499-1500) Nâsîrüddin karar-gâhını burada kurdu; on iki yıl sonra onun oğlu Şehâbeddin de isyan ettiğinde yine burayı üs olarak kullanmıştır. Bâbürlü döneminde önemini tamamen kaybeden Dhâr, sadece Mândû'ya bağlı bir yerleşim merkezi olarak kaldı. Ancak Bâbürlüler'le Maratalar arasında mücadele başladığında Delhi-Dekken yolu üzerindeki müstahkem bir kale niteliğiyle stratejik değeri arttı. Dhâr daha sonra Marata reisi Urdâcî Pavâr'a verildi. Bâbürlü Valisi Girdhâr Bahadır, Urdâcî'nin gittikçe artan isteklerini kabul etmeyecek onun başlattığı saldırıları geri püskürttüyse de Dhâr'ın aşağı bölgesinde kalan Amchera Geçidi'nde öldürüldü (1728) ve Maratalar bölgede vergi toplamaya devam ettiler. Mâlvâ'nın 1738'de Nizâmülmülk tarafından Maratalar'a verilmesi üzerine el değiştiren Dhâr bölgesi 1819'da da İngiliz hâkimiyetine girdi; ancak 28 Mayıs 1948'de Medya Bhârat'la birleşinceye kadar iç yönetim açısından yine Marata pişvâsına bağlı kaldı. 1956'dan beri aynı adlı idarî birimin merkezi olan Dhâr şehrinin nüfusu 59.089'dur (1991).

Dhâr'daki ilk cami, buraya Çiştî tarikatını yaymak için gelen şeyh Nizâmeddin Evliyâ'nın müridlerinden Şeyh Kemâleddin Mevlâ'nın türbesinin yanında yapılmıştır. Muhammed b. Tuğluk, Dekken'deki değerli eşyalarını bir arada ve kontrol altında tutmak amacıyla burada bir kale, Mâlvâ Halacî Sultanlığı'nın kurucusu Mahmud Şah da (1436-1469) birçok bina inşa ettirmiştir. Lât Mescidi (1405) denilen büyük camide, Bâbürlü Sultanı Ekber'in Dhâr'da kaldığı 1599 tarihini gösteren bir kitâbe bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Battûta, *er-Rihle*, Kahire 1928, II, 103-104; C. B. Luard, *Dhar State Gazetteer*, Bombay 1908, s. 106-112; H. N. Wright, *The Sultans of Delhi: Their Coinage and Metrology*, Delhi 1936, s. 157; U. N. Day, *Medieval Malwa*, Delhi 1965, tür.yer.; S. Abdul Hai, *India During Muslim Rule*, Lucknow 1977, s. 70-72; P. Brown, *Indian Architecture: Islamic Period*, Bombay 1981, s. 59-60; *CHIn*, V, 528, 542, 848, 883, 884, 899-937; E. Barnes, "Conservation of Ancient Buildings at Mandu and Dhar", *Archaeological Survey of India: Annual Report*, London 1903-1904, s. 30-45; a.mlf., "Dhar and Mandu", *JRAS* (Bombay), XXI (1904), s. 340-354; Ghulam Yazdani, "The Inscription on the Tomb of Abdullah Shah Chungal at Dhar", *Epigraphica Indo Moslemica*, London 1909-10, s. 1-5; a.mlf., "Remarks on the Inscriptions of Dhar and Mandu", *a.e.* (1911-12), s. 8-11; J. B. Harrison, "Dhâr", *EI*² (İng.), II, 218-219.

K. A. NIZAMI

DİMÂD b. SA'LEBE

(ضمد بن ثعلبة)

Dimâd b. Sa'lebe el-Ezdi

Sahâbî.

Yemen'in Ezd-i Şenûe kabilesi reisiydi. Hz. Peygamber ile dostluğu Câhiliye devrine kadar uzanır. Tababet ve kehanetle uğraşan Dimâd, İslâmiyet'in yayılmaya başladığı yıllarda Mekke'ye geldiği zaman Mekke'li müşrikler ona Hz. Muhammed'in aklını kaybettiğini söylediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber'i arayıp bularak cinlerden gelen yelleri bağladığını, cin ve şeytan çarpmasını iyileştirdiğini, eğer arzu ederse kendisini de tedavi edebileceğini söyledi. Onun bu teklifine cevap vermek üzere Resûl-i Ekrem, "Hamd o Allah'a mahsustur ki O'nan övgüye lâyıktır. Biz her yardımçı O'ndan dilerez. Allah'ın doğru yola erdirdiğini kimse saptıramaz, O'nun saptırdığını da hiçbir kimse doğru yola ulaştırılmaz. Allah'tan başka bir mâbud bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve resulü ol-

duğuna şahadet ederim" diye söze başlarken Dimâd duyduğu bu sözlere hayran kaldı ve onları Hz. Peygamber'e üç defa tekrarlattı. Sonra da, "Ben kâhinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini dinledim; ancak böylesini hiç işitmedim. Bu ifadeler coşkun denizleri bile coşturabilecek sözlerdir. Ver elini, müslüman olmak üzere sana biat edeyim" diyerek İslâmiyet'i kabul etti. Hz. Peygamber ondan kabilesi adına da biat aldığı için Ezd-i Şenüeliler çok erken dönemde müslüman olmuşlardır.

Dimâd'ın ilk müslümanlardan olduğunu gösteren başka bir rivayet bütün kaynaklarda zikredilir. Buna göre Hz. Peygamber (veya Hz. Ebû Bekir) tarafından Hz. Ali kumandasında Yemen taraflarına bir askerî birlik gönderilmişti. Hz. Ali, yolları üstünde bulunan Dimâd'ın kabilesine de uğrayan birliğe oradan ayrılmadan önce bu kabileden haksız yere herhangi bir eşyanın alınıp alınmadığını sordu. İçlerinden birisi sadece bir tek matara aldığını söyledi. Bunun üzerine Hz. Ali bunların Hz. Peygamber'e toptan biat eden Dimâd'ın kabilesi olduğunu hatırlatarak su kabını iade ettirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 302; Müslim, "Cum'a", 46; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 241; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 341-342; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 217-218; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 56-57; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 36; İbnü'l-Cevzi, *Şifâtü's-safve*, I, 604-605; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 210; Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saâdet* (trc. Ömer Rızâ), İstanbul 1928, II, 584-585; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 97; Köksal, *İslâm Târîhi* (Mekke), İstanbul 1981, s. 317-318; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 64.

ALİ YARDIM

DİMÂM b. SA'LEBE

(ضمام بن ثعلبة)

Dimâm b. Sa'lebe es-Sa'dî

Sahâbi.

Hz. Peygamber'in süt annesi Halîme'nin kabilesi olan Sa'd b. Bekir hicretin 9. yılında (630-31), bazı kaynaklara göre ise 5. (626-27) veya 7. (628-29) yılında Resûlullah'a Dimâm b. Sa'lebe başkanlığında bir heyet gönderdi. Maiyetiyile birlikte Medine'ye gelen Dimâm devesini Mescid-i Nebevî'nin önüne çöktürüp bağladıktan sonra içeri girdi. Topluluğa, "Muhammed hanginizdir?" diye sorup Hz. Peygamber'i tanıdıktan sonra ona yaklaştı ve, "Sana bazı şeyler soracağım, ancak sorularında biraz sert ve haşın

davranacağım; sakın alınıp incinmeyeyin!" dedi. Hz. Peygamber kesinlikle kırılmayacağını ve istediğini sorabileceğini söyledi. O günlerde ashabın iman esaslarını ilgilendiren hususlarda Hz. Peygamber'e soru sorması yasaklanmıştı. Bu sebeple onlar çöl halkından bazı kimse-lerin gelip Hz. Peygamber'e bu konularda soru sormalarından hoşlanıyorlardı (Müslim, "İmân", 10). Dimâm Hz. Peygamber'e, "Senin elçin bize gelecek yeri ve göğü Allah'ın yarattığını, o Allah'ın seni peygamber olarak gönderdiğini, gündüz ve gece olmak üzere bize günde beş vakit namazın farz kılındığını, mallarımızdan zekât vermemizin, senede bir ay ramazan orucu tutmamızın da farz kılındığını ve gücü yeten için Beytullah'ı ziyaret etmek gerektiğini söylemiş olduğunu iddia etti. Allah aşkına söyle, bütün bunlar doğru mudur?" diye sordu. Hz. Peygamber onun her sorusuna, "Evet doğrudur" diye cevap verince Dimâm, "Ben Allah tarafından getirdiklerinin tamamına iman ettim ve bunların hepsini eksiksiz yapacağım. Ben Sa'd b. Bekir kabilesinden Dimâm b. Sa'lebe'yim. Kabilemi temsil edeceğim bulunuyorum. Dönüşte onlara burada duyduklarımı anlatacağım" diyerek memleketine hareket etti. Hz. Peygamber onun arkasından bakarak, "Bu adam eğer sözünde durursa kurtuluşa erdi" dedi.

Muhaddisler ve tarihçiler bu olaya büyük önem vermişler, tarihçiler müstakil başlıklar altında, hadisçiler de eserlerinin ilim, iman, namaz, zekât, oruç konularını ele alan bölümlerinde hadiseyi çeşitli rivayetleriyle birlikte kaydetmişlerdir. Oldukça kalabalık bir topluluğun huzurunda cereyan eden bu karşılıklı konuşma ashabın üzerinde silinmez izler bırakmıştır. Nitekim Hz. Ömer, Dimâm b. Sa'lebe'den daha veciz soru soran bir kimse görmediğini, İbn Abbas da Hz. Peygamber'e gelen elçiler içerisinde Dimâm'dan daha üstün birisinin bulunmadığını söylemiştir.

Dimâm b. Sa'lebe kendisini heyecanla karşılayan kabilesinin yanına dönünce tapmakta oldukları putları kötüyeyerek söze başlamış ve Resûlullah'la olan görüşmelerini bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bunun üzerine kısa bir tereddütten sonra kabile halkının tamamı o gün müslüman olmuştur. İbn Sa'd'ın ifadesine göre Sa'd b. Bekir oğulları tapmakta oldukları putlarını hemen tahrip ederek mescid yapmışlar ve namaz kılmak için ezan okumuşlardır.

Dimâm'ın ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 264-265; III, 168; Dârimî, "Şalât", I; Buhârî, "İlim", 6; Müslim, "İmân", 10; İbn Mâce, "İkâme", 194; Ebû Dâvûd, "Şalât", 23; Tirmizî, "Zekât", 2; Nesâî, "Siyâm", 1; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 124-125; İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 573-574; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 299; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, Musul 1405/1985, VIII, 304-307; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 214-217; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, Kahire 1284, III, 42-43; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 210-211; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 60-62; Mevlânâ Şiblî, *İslâm Târîhi, Asr-ı Saâdet* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1347/1928, II, 612-613; Köksal, *İslâm Târîhi* (Medine), V, 103-107.

ALİ YARDIM

DİMAŞK

(bk. ŞAM).

DİMAŞKİ, Ca'fer b. Ali

(bk. CA'FER b. ALİ ed-DİMAŞKİ).

DİMAŞKİ, Şeyhürrabve

(شيخ الربوة الدمشقي)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Tâlib el-Ensârî ed-Dimaşkî es-Süfî (ö. 727/1327 [?])

İslâm kozmografya ve coğrafya âlimi.

654'te (1256) Dimaşk'ta doğdu. Süfî nisbesinin yanında Şeyhu Hittîn ve Şeyhürrabve unvanlarıyla da tanınır. Çok zeki olup hemen her ilim dalıyla ilgilendiği rivayet edilir. Çağdaşı olan ve Safed'de kendisiyle görüştüğünü belirten Safedî, onun geniş bilgi sahibi olmadığını, ancak zekâ ve cesaretinden dolayı birçok konuda konuştuğunu, usulü'd-dîn ve yemek dahil ilgilendiği çeşitli konularda yazdığı çok sayıda eserini gördüğünü söyler (*el-Vâfi*, III, 163). Dimaşkî, Dimaşk nâibi Efrem tarafından Rabve köyüne şeyh tayin edildi. Burada imam ve şeyh olarak hizmet etti. Hayatının sonuna doğru Safed'e gitti ve orada Emîr Seyfeddin Tengiz'in bîmâristanında vefat etti. İbn Hacer 727 (1327) yılında, Safedî ise muhtemelen 725'te (1325) öldüğünü söyler.

Eserleri. 1. *Nuḥbetü'd-dehr fi 'acâ'ibi'l-ber ve'l-baḥr*. Dimaşkî'nin kozmografya ve coğrafya sahasında yazdığı en meşhur eseridir. Jeoloji ve minerolojiden tabii ve tarihî olaylara, sanatlara kadar çok geniş bir muhtevaya sahiptir. Bu